

STUDIE/STUDIES

Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích / Subculture of Depeche Mode Fans in Czech Lands Before Velvet Revolution

Josef Kubík

Abstrakt

Cílem studie je rozšířit znalosti o subkultuře fanoušků britské hudební skupiny Depeche Mode v období před Sametovou revolucí. Výzkum se zaměřuje především na hlavní rysy této subkultury, jak byla organizována a na její aktivity. Základem studie jsou rozhovory s aktivními členy subkultury té doby. Rozhovory byly uskutečněny metodou orální historie. Vedle rozhovorů je výzkum založen na zdrojích a informacích z odborné literatury, archivních materiálů a periodik.

Studie přináší nové poznatky o tom, jak fungovala depešácká subkultura v ČSSR. Tato subkultura ve svém vrcholném období čítala podle mediálních odhadů až 250 000 členů a vytvářela vlastní organizační struktury. Studie dále přináší zjištění, jak státní moc socialistického Československa ovlivňovala každodenní život depešácké subkultury.

Abstract

The aim of the study is to expand knowledge about the subculture of fans of the British music band Depeche Mode in the period before the Velvet Revolution. The research focuses primarily on the main features of this subculture, on how it was organized, and what activities it carried out. The study is based on interviews with active members of the subculture of the time. The interviews were conducted using the oral history method. In addition to interviews, the research is based on sources and information from specialized literature, archival materials, and periodicals.

The study brings new knowledge about how the subculture functioned in the Czechoslovak Socialist Republic. According to media estimates, this subculture had up to 250,000 members at its peak. The subculture created its own organizational structures. The study also finds out how the state power of socialist Czechoslovakia influenced the daily life of the subculture of Depeche Mode fans.

Klíčová slova: Subkultury; socialismus; orální historie; přestavba; šíření nahrávek; depešáci; fanziny.

Keywords: Subcultures; socialism; oral history; Perestroika; distribution of recordings; Depeche Mode subculture; fanzines.

Úvod

I speak through my clothes (Umberto Eco, 1973)

Studie se zabývá subkulturou depešáků v českých zemích se zaměřením na období před změnou režimu v Československu v roce 1989. Touto subkulturou jsou myšleni hudební fanoušci britské hudební skupiny Depeche Mode, kteří se v tehdejší Československé socialistické republice (ČSSR) etablovali v komunitu, která postupně získala výrazné subkulturní rysy. Mým záměrem bylo potvrdit subkulturní povahu této komunity a zároveň přinést informace o tom, jak tato subkultura působila ve zkoumaném období.

Časové vymezení tématu bylo zvoleno tak, aby byl zachycen nástup této komunity před pražským koncertem Depeche Mode v Československé socialistické republice v březnu 1988 a její rozmach poté.

Ve svém bádání jsem hledal odpovědi především na tyto otázky: Jaké subkulturní rysy depešáci naplňovali? Jak vytvářeli svou image v období socialistické-
ho Československa?

Jak byli depešáci vnímáni statní mocí a autoritami? Jak získávali a šířili nahrávky a informace? Jak probíhala jejich setkávání? Jak velký vliv měl na subkulturu koncert Depeche Mode v ČSSR? Jak se subkultura depešáků organizovala?

Subkultura depešáků jako „svobodný prostor“ uvnitř totalitního zřízení

V období politické totality nabývá kultura hlavního proudu obvykle značně dominantní roli. Což se projevovalo i v ČSSR v éře normalizace. Již jen odlišný vzhled byl důvodem k perzekuci ze strany úřadů, Veřejné bezpečnosti či učitelů ve školách a ani nebylo nutné mít svou odlišností ideologický odpor proti hlavnímu proudu nebo politickému režimu. Depešáci¹ se začali v ČSSR objevovat v druhé polovině 80. let 20. století a nejvýznamnější počet členů subkultury znamenali po pražském vystoupení Depeche Mode v Praze v březnu 1988. Jejich nejdůležitějším předmětem zájmu byla hudba a texty této kapely a její filozofie: „*Taková ta odpovědnost za jednání. Vztahy. Temnější témata. Plus ta muzika byla instrumentačně aranžemi zajímavá,*“ vysvětluje narátor Zdeněk Vymlátíl.²

¹ V celé studii označuji pojmem depešáci příslušníky české subkultury, nikoliv členy hudební skupiny.

² Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátílem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Před koncertem Depeche Mode v ČSSR v Praze v březnu 1988 působili členové komunity spíše v malých lokálních skupinkách, či jako jednotlivci, kteří svým oblečením a vzhledem vyjadřovali příslušnost k této skupině. To od začátku přinášelo problémy ve škole či v zaměstnání, a to i přes probíhající proces přestavby a glasnosti. Narátor Zdeněk Vymlátíl vzpomíná, jak po nástupu do zaměstnání v roce 1987, raději svůj vzhled přizpůsobil: „*Já jsem normálně nastoupil do fabriky. Pracoval jsem tam na takovém úřednickém oddělení. Asi po týdně si mě pozvali, že bych měl účes změnit, a to si myslím, že jsem jej neměl nijak moc extravagantní. Takže i do práce jsem přestal to černé oblečení nosit. A to byl rok 1987, takže by se dalo říct, že to bylo celkem v tom uvolnění.*“³ Podobně se muselo zachovat mnoho dalších fanoušků, kteří nechtěli mít problémy s rodiči, učiteli, v zaměstnání či s hlídkou Verejné bezpečnosti.

Prvním místem v Praze, kde se setkávali fanoušci Depeche Mode a kde fungovala tematická depešácká diskotéka byl strahovský klub 007. Diskotéku připravoval DJ Václav Novotný.⁴ Depešáci chodili také do Srdíček v Hyberské ulici, kde hrál DJ Sekanina.⁵ Dalším prostorem navštěvovaným depešáky se stal klub Socialistického svazu mládeže (SSM) Sparta. V tomto klubu působil jako diskjockey Michal Jirák, který na tu dobu vzpomíná: „*Přišlo asi 5 lidí, z toho 3 depešáci. A jeden můj kamarád. A ten v té době nic neposlouchal. V té době, v roce 1986, pustit na diskotéce Depeche Mode byl hřích. Byli jsme v éře Modern Talking a Dietera Bohlena vůbec. No a já ty desky pustil. Tudiž příští týden přišlo depešáků 20, pak 50 a pak už všichni.*“⁶

Problém nastal v okamžiku, když byli příznivci Depeche Mode na této diskotéce nařčeni z propagace fašismu, a to z prostého důvodu: nošení černého oblečení. Od této chvíle začal mít komunistický režim s komunitou fanoušků Depeche Mode problém, jelikož nevěděl, co si s těmito lidmi, kteří vytvářeli početné skupinky počít. Nespádali pod SSM, ani se sami nijak zpočátku neorganizovali: „*Drželi při sobě fantasticky. Hlavně nebyli zkažení žádnou ideologií. Jen ta hudba, kterou poslouchali, byla strašně čistá a silná. Byli sami pro sebe a od nikoho nic nepotřebovali, jen klid. No a to se těm nahoře nelíbilo, toho se báli,*“ vysvětluje Michal Jirák. Diskotéka SSM Sparta byla pražským depešákům zapovězena. Přesunuli se na Valdek, ale ani tam nebyli příliš vítáni. Následně díky tomu, že Michal Jirák začal pořádat diskotéky na Skalce, kde nechtěl hrát žádný profesionální DJ z Pražského kulturního střediska, měli depešáci novou lokalitu, kde mohli poslouchat svoji muziku. To platilo až do prosince 1986. Krátce před

³ Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátílem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴ *Depeche Mode*. Generace, č. 28, 2. ročník, 26. 3. 1991., s. 6.

⁵ VLADIMÍR 518. Nová černá romantika. In: Kmeny 0, Praha: Bigg Boss a Yinachi, 2013. ISBN 9788090397385, s. 724.

⁶ *Depeche Mode*. Generace, č. 28, 2. ročník, 26. 3. 1991., s. 6.

Vánoce zde došlo k incidentu, který skončil rozbitou skleněnou výplní dveří. To stačilo k tomu, aby byly střední diskotéky zrušeny.⁷

Další prostor, který navštěvovali depešáci, byla diskotéka na Evropské v Praze 6 pod názvem Drancy. Zde se setkávalo několik komunit. Depešáci ji navštěvovali jak v období před pražským koncertem Depeche Mode, tak i poté. Narátor Petr Švihovec přibližuje, jak to zde fungovalo: „*Ta diskotéka jela od nějakých 18-22h, myslím, chodili tam depešáci, chodili tam juťáci, byli tam s námi pankáči. Tehdejší DJ Michal Jiráček hrál tak, že dvacet minut hrál pro ty, půl hodiny pro ty, čtvrt hodiny hrál pro ty, a všichni byli spokojeni a všichni byli kamarádi.*“⁸

Diskotéka byla kontrolována úředníkem odboru kultury Národního výboru. Ten měl za úkol sledovat, zda se nejedná o závadovou produkci či vypořádat protistátní jednání návštěvníků. Bez dohledu tohoto úředníka by se diskotéka nesměla konat. V případě, že úředník shledal cokoliv nevyhovujícího, tak musel provozovatel diskotéku okamžitě ukončit.⁹ Diskotéka ve vinárně Drancy byla později znemožněna v pořadu *Mládež s otazníkem*, kde byla označena za násilnou „punkovou diskotéku“. Tím o ní zájem postupně upadal.¹⁰

Mimo diskotékové a klubové prostory se pražští depešáci scházeli u Národního divadla, u Kotvy či u Sportovní haly ČSTV či u Muzea: „*Silná pražská komunita fanoušků Depeche Mode se dlouhou dobu scházela nahoře na Muzeu, říkalo se jim Muzejáci, to byli hodně hardcore fanoušci Depeche Mode,*“ upřesňuje narátor Filip Macháček.¹¹

Obvykle se taková setkávání depešáků neobešla bez jejich oblíbené hudby. Celé to povědomí a celá ta komunita se nesla orálně. Fanoušci se domlouvali stylem: „*Zítřejší zase tady na Muzeu*“.¹² Většinou se vždy našel někdo, kdo přinesl kazetový přehrávač a ke konverzaci ohledně nového černého oblečení, písniček, textech ale i o běžných věcech, které řeší mladí lidé, byly pouštěny skladby Depeche Mode. Za vrchol takového setkání mnozí považovali, když se vypravili ve větším počtu na procházku Prahou s puštěným kazetáčkem: „*... vím, že to lidi měli hrozně rádi, protože tím trošičku provokovali. A nebylo nic hezčího než jít po pěší zóně, lidi se za vámi otáčeli, pomalu si odplivovali, ale nám se to líbilo. Dokud jsme nepotkali hlídku Věřejný bezpečnosti.*“¹³

⁷ *Depeche Mode*. Generace, č. 28, 2. ročník, 26. 3. 1991., s. 6.

⁸ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁹ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁰ *Depeche Mode*. Generace, č. 28, 2. ročník, 26. 3. 1991., s. 6.

¹¹ Rozhovor Josefa Kubíka s Filipem Macháčkem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹² Podobně jako se v roce 1989 domlouvali demonstranti v průběhu Palachova týdne.

¹³ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před

Tím, že se odlišovali svým oblečením a účesy, pohybovali se ve skupině poměrně značného množství lidí a k tomu nahlas veřejně pouštěli muziku, tak samozřejmě museli počítat s tím, že na ně bude nahlíženo jako na podezřelé živly, a že budou středem pozornosti VB. Vzhledová dekadentnost a černá barva oblečení byly samy o sobě nepatřičné pro radostnou socialistickou společnost: „*Esenbáci byli docela nepříjemní. Někteří ti mladí kluci byli perfektní. Házeli vtípky, ale někteří ti mladí byli aktivisti, nevím, jestli tam byla nenávisť, nebo jestli chtěli frčky, ale vyváděli s námi hrozná věci. A to samé se dá říct o těch starších. Někteří nás nechali projít a ještě se smáli. Někteří, asi úderníci, kteří těžce nesli, že někdo takový může vyjít ven, nás kontrolovali, vyhrožovali, bylo to asi o člověku.*“¹⁴

Ani v západních Čechách v Karlových Varech, jak vzpomíná Michaela Olexová, nebyla Veřejná bezpečnost k depešákům tolerantnější. Stačilo se sejít ve větším množství v černém oblečení někde v parku a pustit kazeták a příslušníci VB okamžitě kontrolovali občanské průkazy: „*...protože se jim nelíbilo to masové shromažďování, to nebylo dobré pro režim, a hlavně lidi co jsou celý v černém najednou. Toho se prostě báli, co to jako je.*“¹⁵

Tento problém zažívaly v tehdejší ČSSR všechny subkultury a nezávislé komunity. Depešáci ale byli pro komunistický režim i bezpečnostní složky novinkou. Režim neměl ponětí o tom, co má znamenat to černé oblečení, co znamenají ty jejich symboly, proti čemu ti lidé protestují a protestují vůbec? Černé oblečení se v té době nosilo především na pohřby, spořádaný občan si žil ve své šedivé silonové uniformitě. Chtěli depešáci snad tou černou barvou demonstrovat, že ten unavený a vyčerpaný komunistický režim se blíží svému konci? Nebo snad svými černými košilemi odkazují na italský fašismus?

Podle archivních záznamů Státní bezpečnosti existovala snaha případná setkání depešáků podrobovat preventivně výchovným a profylakticky rozkladným opatřením, podobně jako setkání chartistů či jiných protistátních aktivistů. To znamenalo všemožnými způsoby, někdy i zákeřnými zabránit setkáním nebo je narušovat. Toto opatření bylo dle archivu použito například na sraz depešáků v Hradci Králové 22. 5. 1988, kterého se zúčastnilo 41 osob.¹⁶

V mnoha případech byli depešáci řazeni mezi tzv. volnou mládež, která se nezačleňovala do státem organizovaných struktur a tím patřila mezi podezřelé

Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁴ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁵ Rozhovor Josefa Kubíka s Michaelou Olexovou v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 6. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

¹⁶ Archiv bezpečnostních složek (ABS), A 36 inv.j. 433 („Vyhodnocení plánu práce II. odb. S - StB Praha, Č. Budějovice, Plzeň. Ústí nad Labem, Hr. Králové, Brno, Ostrava (pro rok 1988)“.

živly. Objevovala se udání na nevhodné chování depešáků na veřejnosti: „*Jako vůdčí osobnost skupiny mladých lidí – vyznavačů hudebního směru Depeche Mode působí Vít Tomančík z Nového Jičína, který na veřejnosti vystupuje velmi arogantně, skupina má snahu omezovat osobní svobodu starších osob, vyvolávají potyčky a rvačky, při kterých používají řetězy, vyvolávají výtržnictví apod.*“ vypovídá archivní zpráva StB.¹⁷

Díky omezením, které poskytovala doba a situace, bylo pro fanoušky obtížnější navozování kontaktů s ostatními fanoušky. Vedle Prahy se významná centra fanoušků Depeche Mode vytvořila na severní Moravě v Ostravě a na střední Moravě v Přerově. Prvními kontakty s dalším fanoušky mohly být například již zmíněné sběratelské burzy: „*Tak ono to bylo i takhle, že když člověk nakupoval někde u stánku na té burze, tak jsme sledovali, kdo co kupuje. Viděli jsme, že někdo má udělané odznáčky s logem Depeche Mode. Ta komunita se takhle seznamovala, protože veřejně nic nebylo, všechno a vždy oficiálně pod Svazem mládeže či Svazarmu, jako hi-fi kluby apod. Na těch burzách jsme se takhle identifikovali, protože Depeche Mode byli výrazní i tím oblečením, to bylo takové poznávací znamení. Pak už se lidi dávali do řeči a každý znal zase někoho dalšího. Takhle se to rozšiřovalo dál.*“¹⁸

Postupně se jednalo se o setkání depešáků z celé republiky. Informace o těchto srazech se rozšiřovaly pomocí pošty a cestovalo se na ně vlakem. Během cesty na místo srazu se fanoušci z různých měst seznamovali. Jedním z nejdůležitějších bodů takového setkání bylo obvykle sledování videoklipů a koncertů Depeche Mode, jelikož se stále jednalo o velmi vzácné materiály pro fanoušky.

Intenzita těchto srazů a aktivita depešáků výrazně zesílily po prvním vystoupení Depeche Mode v Praze v tehdejší ČSSR. Objevily se první pokusy založit fanklub Depeche Mode, a to překvapivě nikoliv v Praze, ale v Přerově. Dokonce ve spolupráci s fanoušky z Bánské Bystrice skutečně vznikl první společný fanklub pro celou ČSSR. Centrum pro Slovenskou socialistickou republiku bylo v Bánské Bystrici, pro Českou socialistickou republiku v Přerově. Jak pojednává záznam Státní bezpečnosti, uskutečnilo se v červenci roku 1988 setkání 60 osob z Moravy a západního Slovenska. Záznam zmiňuje i člena Pavla Šaradina, který mezi zúčastněné rozdál několik výtisků fanzinu Žpravodaj č. 1 a 2.

Fanklub pod názvem Centrum FKDM ČSSR fungoval legálně pod hlavičkou SSM. Ve fanzinu se objevuje informace, že patron fanklubu Metod klub SSM B. Bystrica a další řídicí organizace, po fanklubu požadují, aby pečlivě vybíral své členy. Bylo nastaveno pravidlo, že pokud fanoušek neměl osobní kontakt s vedením

¹⁷ Archiv bezpečnostních složek (ABS), A 36 inv.j. 433 („Vyhodnocení plánu práce II. odb. S - StB Praha, Č. Budějovice, Plzeň. Ústí nad Labem, Hr. Králové, Brno, Ostrava (pro rok 1988)“.

¹⁸ Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátilem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

fanklubu, mohl se stát členem pouze po půlroční korespondenci s vedoucím fanklubu. Tento fanklub vytvořil organizační pobočky v českých a slovenských městech. Hodonín, Ostrava, Vsetín, Karlovy Vary, Handlová, Liptovský Mikuláš, Spišská Nová Ves a Trenčín byly prvními pobočkami.¹⁹ Do svého zániku v roce 1989 působil fanklub výlučně jako zdroj informací, bez velkých oficiálně povolených setkání fanoušků.

Zde je nutno podotknout, že ještě před vytvořením tohoto oficiálního fanklubu se mezi neaktivnějšími depešáky objevily dva názorové proudy. Jeden se snažil dostat fanoušky do organizovanosti pod SSM, druhý vyjadřoval přesvědčení, že by v žádném případě neměli na sebe nechat vztáhnout státní dohled a měli by zůstat uzavřenou komunitou, aby nemuseli plnit požadavky státních orgánů. Tato ambivalentnost provázela subkulturu depešáků až do Sametové revoluce.

Vedle Přerova byla velmi významným centrem depešácké subkultury také Ostrava. Důvodů proč moravská města vykazovala takovou aktivitu, může být několik. Jako hlavní lze identifikovat větší vzdálenost od Prahy. To přinášelo menší byrokratický tlak a policejní dohled než bylo obvyklé v hlavním městě. Svou roli mohla sehrát i blízkost Slovenska, jako v případě založení přerovského fanklubu. Ačkoliv se jednalo stále o společný stát se stejnou oficiální doktrínou, v některých oblastech se ukazovalo Slovensko jako benevolentnější, což bylo zřejmé právě na případu založení prvního fanklubu Centrum FKDM, jenž byl registrován pod SSM v Bánské Bystrici na Slovensku.

Depešáci ze severomoravské metropole se také scházeli po bytech, což bylo typické i v jiných částech republiky. V Ostravě měli svá oblíbená místa v páté městské části v Porubě, nebo v osmé městské části Bělský les, kam nosili kazeťák a pobývali na lavičkách či navštěvovali kluby, které byly mimo centrum města, v Radvanicích či Zárubku. Aby na sebe nepoutali pozornost, dost často se převlékali do depešáckého stylu, tedy černého oblečení a make-upu, až přímo na místě. *„To se věci nosily většinou v igelitkách, aby v tom člověk nebyl vidět ve městě. Převlékali jsme se ve křoví nebo přímo na té párty. Chlapi si tam dělali oční linky, malovali jsme si obličej, řetězy se vytahovaly, protože tenkrát to nebylo možné mít na sobě, řetězy pěkně v tašce zabalený...no a ta párty musím říct, že v tom tenkrát byla psychedelika, že to bylo jediné místo, kde se ti lidé svobodně nadechli a vydechli.“*²⁰

Depešáci se uzavírali do svého vlastního světa, kde se neřešila žádná politika. Naopak, muzika jejich oblíbené kapely byla tím prvkem, který dokázal všudypřítomný politický tlak odbourávat. Fanoušci nacházeli v mnoha případech v hudbě to, co jim socialistický režim nemohl dopřát: *„Nikdo si to nedokáže představit.*

¹⁹ Zpravodaj DMFK, 1/ 1989.

²⁰ Rozhovor Josefa Kubíka s Rosanou de Montfort v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 15. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

To byla neskutečná síla. Brečeli jsme, byli jsme v transu, nemuseli jsme pít ani hultit, nic. Začala skladba Black Celebration, a my jsme se začali točit a tančit, byli jsme z toho normálně úplně mimo.“²¹

Depešáci z Ostravy jezdili na srazy fanoušků i do jiných měst a podle Rosany de Montfort se projevovalo, že ostravští fanoušci vnímali Depeche Mode odlišněji než třeba pražští fanoušci. Narátorka se přiklání k tomu, že Ostrava jako industriální město bylo velmi podobné prostředí, z kterého pocházeli hudebníci z Depeche Mode. Tím měli ostravští fanoušci svým společenským a kulturním pozadím k Depeche Mode blízko. Díky tomu i snáze, dle svého vyjádření, chápala o čem písně Depeche Mode jsou.²²

V menších městech byla možnost vytváření komunity fanoušků výrazně obtížnější. V některých oblastech neměl fanoušek Depeche Mode téměř žádnou příležitost setkat se s dalšími depešáky. A tak jednou z možností, jak sdílet svou příslušnost k depešácké komunitě byla inzerce, zvláště pro ty nejmladší členy komunity. Na tehdejší způsob komunikace vzpomíná narátorka Dagmar Buriánová Jansová: „*Tenkrát internet neexistoval, telefonní pevnou linku měl také málokdo, takže přes ta média. Tenkrát vycházely časopisy, které jsem si kupovala: Pionýrská stezka, Sedmička pionýrů, dokonce v Ohníčku pro malé děti byly články, tak to jsem všechno zkupovala jako blázen, jakmile tam byla malá zmínka. Pak jsem si v Pionýrský stezce dala inzerát: Je mi 12-13 let a chtěla bych poznat další fanoušky Depeche Mode. Následovalo, co jsem vůbec nečekala. Tenkrát se poštačka ptala, co se děje, protože denně narvaná schránka plná dopisů. Spousta lidí z celé republiky psala, že také poslouchají Depeche Mode, že taky by se chtěli vidat, takže to bylo denně 5-10 dopisů ve schránce“.²³*

Socialistický režim dlouho tápal, kam depešáky zařadit, ale často si vypořádával slovem pankáči. Depešáci byli často řazeni mezi punkovou odnož. Lze to dokázat například na dokumentu tehdejší Československé televize nazvaném *Mládež s otazníkem* z roku 1988. V dokumentu je představena pražská diskotéka Drancy. Během záběru na tančící depešáky při hudbě Depeche Mode (skladba *A Question Of Time*) je prostor označen za punkovou diskotéku a depešáci – v černém oblečení a s řetězy – za punkovou mládež. Ve zmíněném dokumentu je psychologickou socialistickým občanům vysvětleno, že černé oblečení, řetězy a ocvokované bundy jsou archetypické symboly, které představují agresi a styl žoldáků.²⁴

²¹ Rozhovor Josefa Kubíka s Rosanou de Montfort v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 15. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²² Rozhovor Josefa Kubíka s Rosanou de Montfort v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 15. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²³ Rozhovor Josefa Kubíka s Dagmar Buriánovou Jansovou v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²⁴ *Mládež s otazníkem*. In: *Sondy*, ČST 1988, 10. 11. 1988. Česká televize [online], <http://www.>

Depešáci ale nepatřili mezi punkery a filozofie jejich inspiračního zdroje měla daleko k nihilismu i k násilí. Jak ale upozornil v 70. letech britský sociolog Stanley Cohen, masmédiá subkultury demonizují, čímž přispívají ke vzniku tzv. morální paniky. Morální panikou Cohen označil stav, kdy jsou nositelé určité subkultury společností označováni jako deviantní a jsou považováni za hrozbu pro společnost.²⁵ Což v případě depešáků a dalších subkultur v období socialismu bylo zesíleno strachem, který režim pociťoval z jakékoliv anomálie.

Depešáci ale pouze hledali prostor, kde by měli možnost sdílet svou vášeň a nadšení pro hudbu. Jejich primárním cílem nebylo provokovat, tím se odlišovali, i přes podobný vzhled, od subkultury punkerů. Depešáci nerebelovali proti režimu, ale svou až aristokratickou afektovaností proti realitě socialistické šedi. Přesto filozofie a poetika, kterou nacházeli v depešácké estetice mohla být pro socialistický režim potenciálně nebezpečná a to nejen provokativním stylem oblékání, ale především tím, že si vytvářeli vlastní svět, který v prvotní fázi nepotřeboval závazky SSM a svázání své činnosti oficiálními organizacemi. Skutečný každodenní život a existence depešácké subkultury byly ale především postaveny na lidech, kteří tuto subkulturu tvořili.

Koncert Depeche Mode v Praze na vrcholu perestrojky

Dá se říct, že v podstatě zvláštní shodou okolností vystoupili Depeche Mode ve vrcholném období přestavby v Praze. Ještě v roce 1985 to zástupci režimu odmítali: „*Vzpomínám si na jednu diskuzi v Praze, se zástupcem tajné policie nebo něčím na ten způsob, který mohl rozhodovat o kulturních záležitostech, a on řekl: „Ne, ne, ne, žádné Depeche Mode! Za žádných okolností. Představují negativní vliv na naši mládež!*“²⁶ Tento postoj se ale o tři roky později změnil. Depeche Mode byli, koncerty ve Varšavě a v Budapešti, v socialistických zemích provedeni.

Mezi příznivci skupiny Depeche Mode v tehdejší ČSSR byla informace o příjezdu jejich oblíbené kapely něco velmi překvapivého, co vlastně do celkového pojetí kultury ČSSR nezapadalo: „*Když se ta informace objevila, tak to byl naprostý šok, ale naprostý šok, který už dneska asi nikdo nezažije. Vemte si, že tady byl vrcholem kultury koncert Michala Davida a najednou měli přijet Depeche Mode.*“²⁷

ceskatelevize.cz/porady/896767-sondy/28843051591-mladze-s-otaznikem. Staženo 1. 6. 2018.

²⁵ HEŘMANSKÝ, Martin, NOVOTNÁ, Hedvika. *Hudební subkultury*, in: JANEČEK, Petr. *Folklor atomového věku*, ISBN 9788070363157, s. 100-101.

²⁶ LANGE, Sascha; BURMEISTER, Dennis. *Behind the Wall: DEPECHE MODE-Fankultur in der DDR*, Mohuč: Ventil Verlag, 2018, ISBN 9783955750893, s. 49-50.

²⁷ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před

Mnoho skalních depešáků vstupenky pořídilo v rámci oficiálních socialistických organizací. „*No samozřejmě vypuklo totální pozdvižení, tomu jsme nechtěli vůbec věřit, když se objevily plakáty, tak už jsme věděli, že se něco děje. Vstupenka stála 150 korun. Něco šlo do prodeje. My jsme si je tedy sehnali, zaplatili jsme je, ale sehnali jsme je přes svazáckou organizaci, to tady zase musím říct,*“ vzpomíná narátor Petr Švihovec.²⁸

V rámci socialistického Československa, kde oficiální informovanost byla na velmi nízké úrovni, se šířila spousta falešných zpráv. Ačkoliv se režim v ČSSR hlásil ke glasnosti (otevřenosti), většina obyčejných občanů mu vysoce nedůvěřovala. Hudebník Jan Vozáry vzpomíná „*Když jsme tam přicházeli k té hale, tak jsme opravdu nevěděli, jestli to bude nebo nebude, protože taková byla doba.*“²⁹ Dokonce i na amatérském audiozáznamu z tohoto vystoupení je v úvodu slyšitelná překvapená reakce jednoho z návštěvníků: „*Jsou to opravdu oni.*“³⁰

(Ne)bezpečnost depešáků

Ať již to byl generační problém nebo ideologický, tak je naprosto evidentní, že bezpečnostní složky a pořadatelé vůbec neměli ponětí jaké publikum se na Depeche Mode chystá. Výjimkou z organizátorů byla pouze paní Dana Hálová, která pro Mladý svět podotkla: „*Začali jsme lístky prodávat všude v jeden den, 1. března. Chodila jsem od jednoho místa k druhému; mluvílo se o nadcházejícím srovnání deklasovaných živlů, zdrogovaných pološilenců, ohánějících se řetěz. Já ale viděla normální mladé lidi, studenty, učně.*“³¹

Ještě před samotným koncertem se konaly schůzky zástupců SNB a pořadatelů. Ústřední ředitel Pragokonzertu JUDr. František Hrabal vyslovil na tiskové konferenci dva týdny před vystoupením Depeche Mode značné obavy. Koncert britské kapely měl hodnotu rozhodující zkoušky, která pokud se nezdaří, tak k dalším rockovým koncertům v ČSSR nedojde. Zkušený zástupce Pragokonzertu Ivo Letov poté, co viděl den před pražským koncertem vystoupení Depeche Mode v Budapešti, uklidňuje: „*Hudba Depeche Mode rozhodně nevyvolává ničitelské nálady.*“³² Z toho je ale patrné, že i on si prověřoval, až na poslední chvíli co může Praha od koncertu Depeche Mode čekat. Bezpečnostní opatření

Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²⁸ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

²⁹ Rozhovor Radiožurnálu Českého rozhlasu s Janem Vozárym. Český rozhlas [online], <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zaznamy/#/2018-03-09/12>. Staženo 20. 3. 2018.

³⁰ *Depeche Mode Live in Prague 11. 3. 1988 Pimpf (Intro) & Behind the Wheel*, YouTube [online], <https://www.youtube.com/watch?v=aXNeisJcWTQ>, Staženo 20. 3. 2018.

³¹ HORÁČEK, Michal. *Na Depeche Mode*, Mladý svět 30, 1988, č. 15., s. 16-17.

³² HORÁČEK, Michal. *Na Depeche Mode*, Mladý svět 30, 1988, č. 15., s. 16-18.

byla bezprecedentní. Situační zpráva uvádí: „Dne 11. 3. 1988 ve 20.00 hod vystupovala anglická hudební skupina Depeche mode v Parku kultury a oddechu J. Fučíka, ve Sportovní hale ČSTV. Na bezpečnostní opatření k udržení klidu a veřejného pořádku bylo nasezeno 232 příslušníků VB i StB, 5 videorekordérů s obsluhou, 4 fotografové, 1 pyrotechnik a dále 8 psovodů se psy. Vzhledem k tomu, že již v odpoledních hodinách se do Prahy sjížděla mládež, příznivci punk rocku, vlaky a autobusy z celé republiky a počaly se shlukovat skupinky, bylo bezpečnostní opatření posíleno o 190 dalších příslušníků SNB (VB i StB), 50 příslušníků Pohotovostního pluku VB MV ČSR, 10 příslušníků správy vojsk MV - odboru zvláštního určení, a 5 psovodů se psy.³³

Příznivci kapely vzbuzovali podezření nejen před Sportovní halou, ale po celý den, kdekoliv se v Praze objevili: „Od samého rána bylo možné v Praze pozorovat zvýšený výskyt černých pláštěnek, kožených bund a baretů, to ortodoxní příznivci kapely oblékli svůj kroj. Také pankáči, ten věčný terč měšťáků, vyrazili do ulic - ale ani tentokrát, k překvapení mnohých nerozbijeli skla výkladních skříní, nezapalovali auta a netýrali malé děti.“³⁴

Archiv bezpečnostních složek vydává svědectví, jak tato událost byla vedena v záznamech SNB. Zde je například uvedeno, že jeden zatčený vyzýval k násilnému vniknutí do Sportovní haly, a tak byl převezen na záchytnou stanici pro alkoholiky. Zároveň bylo na služebnu OS SNB v Praze 7 předvedeno 12 mladých fanoušků ze Slovenska, kteří si podle záznamů krátili čas před koncertem výtržnostmi, alkoholem, a tím, že si malovali tváře barvami a symboly.³⁵

Vystoupení Depeche Mode v Praze lze považovat za přelomové pro celou hudební veřejnost v ČSSR. Komunita depešáků se rozrostla během chvíle několikanásobně a především se od tohoto koncertu organizovala a zároveň získala možnost argumentovat, že hlavní objekt jejich zájmu vystoupil na úřady povoleném koncertě v Praze, takže nečiní nic protistátního.

Symboly a typické znaky odívání subkultury depešáků v českých zemích

Subkultura depešáků se vyznačovala mnoha primárními znaky a symboly, které byly pro ni typické. Nutno podotknout, že samotná kapela Depeche Mode velmi významně k této symbolice přispěla. Depeche Mode se zvláště od období alb *Some Great Reward* z roku 1984 a *Black Celebration* z roku 1986 objevovali v černém koženém oblečení.

³³ Archiv bezpečnostních složek (ABS), záznam ve fondu MV ČSR v tzv. svodkách dozorčího útvaru HS-VB Praha, v situační zprávě č. 42 za operační den 12. 3. 1988 (přir. 2632-2653/95, bal. 43)

³⁴ KOSATÍK, Pavel. *Normální koncert*, Kmen, 1, 1988, č. 14 (7. duben), s. 3.

³⁵ Archiv bezpečnostních složek (ABS), záznam ve fondu MV ČSR v tzv. svodkách dozorčího útvaru HS-VB Praha, v situační zprávě č. 42 za operační den 12. 3. 1988 (přir. 2632-2653/95, bal. 43)

Asi nejznámější symbol Depeche Mode používaný českými depešáky byl v tzv. runovém stylu. Často, zvláště v období socialismu, byl používán jako graffiti na zdech domů či ve stanicích metra. Také se tímto symbolem zdobili fanoušci při různých akcích: „*Mnozí z nich mají rozličné části těla pomalované runovými iniciálami skupiny DM. Holky si je malují rtěnkou na čelo a na tvář.*“³⁶ Zajímavostí je, že tento symbol se objevil unikátně v tehdejší ČSSR a mezi zahraničními fanoušky není vůbec známý. Ani samotná skupina tento symbol nikdy nepoužila.

Jak je evidentní nejtypičtějším znakem fanouška Depeche Mode bylo černé oblečení. Jednalo se o všeobecně chápanou skutečnost již v období socialismu. Jak je například patrné z vtipu v dobovém humoristickém časopisu Dikobraz: „*To není funebrák, to je depešák.*“³⁷ Nebo z článku v samizdatových Voknovinách: „*Jako by člověk vkročil přímo do hejna lidských havranů, jejichž kovové lesklé peří se před vašima očima záhy změní v bundy z černé kůže, černé post-pankáčsky rozčepejžené hlavy, anebo pokud jde o mladé dámy, v dlouhé černé pláště, krátké černé sukně, černé punčochy, černé barety a často kromě černě nalakovaných nehtů i černé rty. Procházím jednotlivými hloučky havraních depešáků*“ „*kde si na poslední chvíli holky pomáhají černými tužkami na obočí navzájem zdobit tváře*“ „*new-paintingovými*“ „*kresbami, nebo si alespoň píší jméno své kultovní skupiny někam mezi uši a nos.*“³⁸

Takto byli vnímáni fanoušci a příslušníci depešácké subkultury svým okolím v období socialismu. Sami měli o tom, co symbolizuje typického depešáka a depešáčku jednoznačné představy: „*Oblečený celý v černém, měl takový trošku extravagantnější účes, pak placky, nějaké odznaky, řetězy a tak. Bylo to v té tehdejší společnosti, že jakmile šel člověk do toho alternativnějšího vzezření, tak už byl zase trošku podezřelý.*“³⁹

V období 80. let 20. století v ČSSR ale nebylo příliš jednoduché se k typickému depešáckému stylu dopracovat. Vyžadovalo to značnou kreativitu většiny fanoušků, estetiku DIY (Do It Yourself) a vzájemné předávání informací, jak co vyrobit, kde co sehnat a co jak upravit. Koupit či nějakým způsobem získat černé džíny nebylo vůbec snadné. Buď bylo nutné utratit za ně tuzexové poukázky ve značné hodnotě, nebo obarvovat věci jiné barvy na vytouženou černou. Obecně je pro subkultury, jako v tomto případě, typickým důležitým procesem při vytváření stylu tzv. brikoláž, kdy jsou jednotlivé předměty či prvky oděvu dávány do nových kontextů, čímž dostávají nový význam.⁴⁰

³⁶ KOSATÍK, Pavel. *Normální koncert*, Kmen, 1, 1988, č. 14 (7. duben), s. 3.

³⁷ DAVID, Evžen. *To není funebrák, to je depešák*. In: Dikobraz, 4, 25. ledna, č. 2268, ročník XLV, s. 5.

³⁸ BLM, P. Voknoviny. č. 6, 1988, s. 1-2.

³⁹ Rozhovor Josef Kubika se Zdeňkem Vymlátilem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH USD AV Praha.

⁴⁰ HEŘMANSKÝ, Martin, NOVOTNÁ, Hedvika. *Hudební subkultury*, in: JANEČEK, Petr.

Jak taková vlastní kreativita a tehdejší možnosti vypadaly, přibližuje Rosana de Montfort: „*Džíny nebyly, to byl komunismus. Krimplenové kalhoty nebo nějaký tesil ano, ale sehnat džíny, to byl jedině Tuzex. Stály tenkrát až sto patnáct bonů, a to byl majlant. Za sto patnáct bonů si člověk mohl koupit spoustu věcí... Já vím, že jsem si své kožené bundy šila ze starých kabátů, který jsem koupila a dávala na to cvočky, snažila jsem se kopírovat z Burdy nějaké stříhy, prostě jsme dělali, co jsme mohli, vše svépomocí.*“⁴¹

Ani nabídka obuvního průmyslu tehdejší ČSSR nebyla taková, že by si fanoušek Depeche Mode mohl vybrat boty, které by se hodily ke stylu, jímž se subkultura vyznačovala. Znovu musela přijít ke slovu vlastní kreativita a invence. Narátor Aleš Nechvátal vzpomíná: „*Boty jste nesehnal. Tak já jsem si je vyrobil z dělnických kožených pracovních bot. Mají ocelovou špičku, tak většinou lidi v téhle komunitě tu špičku odřízli, a pod tím byl nerez plech, aby ty boty vypadaly jinak.*“⁴² Nejen boty, ale i ostatní části „depešáckého“ oděvu, například kožené oblečení, patřily v tehdejší ČSSR do kategorie téměř nesehnatelné, a tak museli depešáci využívat levnější a dostupnější materiál a vlastní kreativitu: „*Kalhoty černý půjčený od kámoše, byly mi ke kotníkům, ale byly černý. Žádná kožená bunda, normálně koženková. Pamatuji si, že můj děda, kterej dělal na dráze, mě vzal na výlet do Prahy, jenom proto, že tehdy ve stánku na Václaváku prodávali cvočky a já jsem na tu půjčenou koženkovou bundu vycvočkoval DM.*“⁴³

Dostupnost čehokoliv, co by typický fanoušek Depeche Mode potřeboval, byla v šedivém a bezvýrazném socialistickém Československu téměř mizivá: „*Museli jsme vymýšlet různé alternativy, takže se přebarvovaly boty, přebarvovaly se bundy, takové klasické, šili se košile, a takhle. Dělal se různé pásky, všelijak obité různýma cvočkama, pyramidy tehdy nebyly, to se všechno objevilo až postupně.*“⁴⁴ Z rozhovorů s příslušníky depešácké subkultury je patrné, že mezi jejími členy panoval poměrně silný pocit sounáležitosti. To vedlo k tomu, že si vzájemně pomáhali s dostupností nejen nahrávek a textů písní skupiny, ale rovněž se snažili být jeden druhému nápomocní v oblasti oblékání. „*Jít do krámu a koupit si černý tričko jako dneska, nebo černý džíny, to prostě neexistovalo, to prostě nešlo. Shodou okolností můj děda pracoval tenkrát v Chemapolu a měl na starost dovoz barev. Měl kvalitní barvy ze západu. Mě a mým přátelům obarvoval kalhoty, trička, pláště či košile. Kolikrát to u něj bylo jak ve vývařovně. Ale jinak*

Folklor atomového věku, s. 96.

⁴¹ Rozhovor s Josefa Kubíka s Rosanou de Montfort v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 15. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴² Rozhovor Josefa Kubíka s Alešem Nechvátalem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 17. 2. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴³ Rozhovor Josefa Kubíka s Filipem Macháčkem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, dne 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴⁴ Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátilem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

se to sehnat nedalo. Už jenom sehnat černý plášť. To jsme sehnali od kamarádky, jejíž máma pracovala v jednom výzkumném ústavu, bílé pláště. Přinesla nám čtyři a my jsme si je obarvili na černo a měli jsme černé pláště, které byly sice původně pracovní, ale to už nikoho nezajímalo.“⁴⁵

Projevovala se jistá exaltovanost v tom, že se fanoušci za železnou oponou snažili přiblížit svým oblíbenecům více než ti v západních zemích, kde Depeche Mode byli chápáni jako zajímavá, ale každopádně popová či poprocková skupina, žádný underground ani alternativa vůči hlavnímu proudu.

Fanoušci v socialistické ČSSR ale brali odkaz Depeche Mode odlišně. Je nutné si také uvědomit, že v období, kdy se komunita depešáků začala na našem území výrazněji vytvářet, bylo krátce po vydání desky Black Celebration (Černá oslava), která obsahovala stejnojmennou skladbu, a také třeba píseň nazvanou Dressed In Black, jejíž název se bez znalosti kontextu dal snadno přeložit jako „Odění v černém“, a to mnoho fanoušků interpretovalo jako „pokyn“ obléct se do černého oblečení. Samotná kapela kód černého koženého oblečení uvedla dominantněji v roce 1984. Do té doby střídali členové skupiny mnoho různých stylů oblečení a barev.

Získávání a šíření nahrávek a informací uvnitř depešácké subkultury

Kontakt se zahraniční západní muzikou prostřednictvím nahrávek byl i v osmdesátých letech 20. století v socialistickém Československu značný problém. Relativně dobré možnosti přinášela návštěva některé ze spřátelených zemí socialistického bloku, a to zvláště Maďarska a Polska.⁴⁶ V těchto zemích se vydávaly v licenci zahraniční rockové desky. „Pamatuji, že v Budapešti, když jsem byla jednou v Maďarsku, tak tam se daly koupit kazety, a hlavně vinyly, takže to jsem měla spousta vinylů,“ vzpomíná narátorka Michaela Olexová.⁴⁷ Velmi dobrý výběr hudebních nosičů byl také v bývalé Jugoslávii.⁴⁸ Hudební vydavatelství RTV Ljubljana vydalo v Jugoslávii v licenci kompletní tehdejší diskografii Depeche Mode, již od prvního alba kapely s nepatrným zpožděným vydáním oproti originálu.⁴⁹

⁴⁵ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴⁶ VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom Rock 'n'roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956 – 1989*. Praha: Academia, 2010, ISBN 9788020018700, s. 180.

⁴⁷ Rozhovor Josefa Kubíka s Michaelou Olexovou v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 6. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁴⁸ VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom Rock 'n'roll?*, s. 180.

⁴⁹ Depeche Mode – Speak & Spell. Discogs site [online], <https://www.discogs.com/Depeche-Mode-Speak-Spell/release/6982157>. Staženo 10. 2. 2018.

Pokud neměl hudební fanoušek příležitost vycestovat do některých z těchto zemí, fungovala v období socialismu v Praze zahraniční kulturní centra socialistických států. Maďarské kulturní centrum sídlilo na Národní třídě a Polské kulturní centrum v Jindřišské ulici. Pro fanoušky Depeche Mode bylo podstatné to polské, jelikož tam se prodávaly licenční vinylové desky ze západních zemích. První deska, kterou si tak skutečně mohli čeští depešáci v Praze pořídit, byla kompilace *The Singles 81-85* vydaná polským vydavatelstvím Tonpress v roce 1985, u příležitosti vystoupení Depeche Mode ve varšavské hale Torwar. Následovalo polské vydání desky *Black Celebration* z roku 1986.⁵⁰

Další rozšířenou možností, jak se dostat k vytoženým hudebním nosičům od Depeche Mode byla návštěva tzv. černého trhu nebo černé burzy. Jednalo se o ilegální prodej různých věcí, které byly standardně nedostupné. V Praze fungoval takový černý trh každou neděli dopoledne poblíž Staroměstského náměstí, což byla dle Petra Švihovce všeobecně známá záležitost. Jednou měsíčně Veřejná bezpečnost udělala na tomto ilegálním tržišti zásah, a následující týden pokračovalo vše jako obvykle. Dala se zde zakoupit například kazeta značky Sony, nahraná 90 minutami nejnovějších zahraničních hitů. Její cena byla podle narátorů 120 Kčs.⁵¹

Ze zahraničí dováželi překupníci západní hudbu, kterou poté přehrávali na audiokazety a dělali výběry největších hitů, které byly mezi mládeží velmi ceněným artiklem: „*Udělalí výběr listopad 88, a to prodávali. Na naše poměry to byla drahá sranda. Ale prostě, když jsme chtěli mít nějakou hudbu, tak jsme to kupovali. A pak se začaly objevovat celé desky. Kazeta z jedné strany bylo U2, z druhé album Depeche Mode. To už bylo jiné. Dokonce vím, že tenkrát nám jeden takový překupník Depeche Mode vozil. Objednali jsme si desku a on ji nahráł a přivez nám ji na kazetě.*“⁵² Následně si kazetové nahrávky fanoušci mezi sebou kopírovali. Takto se dostávaly nahrávky mezi fanoušky, jelikož kopírování z kazety na kazetu bylo poměrně snadno dostupné pomocí dvoukazetových rekordérů.⁵³

Podobné černé burzy fungovaly ve všech větších městech po celé republice. Jejich status, jak již plyne z označení, nebyl oficiální. Daly se tam obvykle získat věci běžně nesehnatelné. V Ostravě se černá burza nacházela v prostoru za Hotelem Palace.⁵⁴ Působnost černých burz na Moravě přibližuje narátor Zdeněk

⁵⁰ CAFOUREK, Ivan. *Depeche Mode v Praze*. in: Melodie VI/1988, s. 18.

⁵¹ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵² Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵³ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵⁴ Rozhovor Josefa Kubíka s Rosanou de Montfort v rámci projektu Subkultura depešáků před

Vymlátíl: „Když chtěl mít člověk celé album, tak tam byly sběratelské burzy. Ty byly primárně zaměřené až z 80% na odznaky, známky, starožitnosti. Ale na těch burzách se daly sehnat i vinyly a nahrané kazety. Tam byly vždycky dvě alba, na té nahrané kazetě, tak jsme vlastně začali shánět tu muziku, a kompletovat ty diskografie, protože v té době bylo cílem získat kompletní diskografii. Takže to bylo tak, že se na ty burzy jezdilo třeba z Přerova do Olomouce, do Holešova, do Brna.“⁵⁵

Pro depešáky, z nichž pro mnohé z nich neexistovalo, aby poslouchali jinou hudbu než Depeche Mode, měly informace o skupině stejnou hodnotu jako zvukové nahrávky. Více informací o skupině pro ně znamenalo aspoň obrazně překonat železnou oponu a být blíže kapele, která neměla v českém tisku téměř žádný prostor: „V rádiu nic nebylo. V tisku se vůbec o takových kapelách nepsalo. Jediné místo, kde se daly sehnat informace, byly burzy. A narovinu, tyhle věci se daly většinou sehnat ve větších městech. Prvořadě bylo ty informace získat. Já jsem každou neděli chodil v Praze na Uhelňák, na bazar, kde se kupovaly Bravička, což byla drahá sranda, na to, že jsme nikdo neuměli německy. Ale byly tam obrázky, byly tam data. Nějak se to přeložilo přes známý, a pak se to muselo dát mezi lidi.“⁵⁶

Aby mohly být přeložené články, texty a jakékoliv další informace, které se jen trochu zmiňovaly o Depeche Mode, rozšířeny mezi další depešáky, museli se přepsat na psacím stroji: „Udělal jsem tři průklepy, přejelo se to třikrát, takže bylo devět kopií, a těch devět kopií, si ještě vzali kamarádi nebo kamarádky, kteří to doma ještě jednou projeli psacím strojem, a pak se to rozeslalo. Takže do města x šla jedna kopie, tam si to ty lidi mezi sebou zase rozdělili. Takže to bylo takový pokoutný. Já jsem tenkrát říkal, že jsme jak chartisti, že to roznášíme, rozesíláme po jednom dílu, a lidi si to tam dávaj dohromady.“⁵⁷

Cyklostyl nebo kopírky byly pro mladé lidi, většinou žáky a studenty, nedostupné, takže tato možnost rozmnožování tiskovin byla téměř nemožná. Petr Švihovec doplňuje, že zásadní bylo, že v té době dobře fungovala pošta, takže všechny informace se rozesílaly jejím prostřednictvím.

Podobně to probíhalo i v těch nejzapadlejších částech republiky, jak přibližuje narátorka Dagmar Buriánová Jansová: „Tenkrát to fungovalo tak, že kamarád, který byl z Ostrožské Nové Vsi, nahrával kazety a prodával to. Tenkrát to byly devadesátky Sonky, ty se prodávaly asi za stovku jedna kazeta. Psali jsme si mezi

Sametovou revolucí v českých zemích, 15. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵⁵ Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátílem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵⁶ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

⁵⁷ Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

*sebou a vyměňovali nahrávky poštou. Chodily balíčky s kazetou, a takhle se to směňovalo.*⁵⁸

Tvůrce fanzinu prvního fanklubu FKDM Zdeněk Vymlátíl přibližuje, jak sháněl materiály pro původní depešácký Zpravodaj: „*Časopisy se daly sehnat na burze, nebo je někdo dovezl ze zahraničí. Já jsem na těch burzách nekupoval vinyly, protože byly drahé, když jsem vydělával 1600 Kčs a vinyl tam stál 400 Kčs. Tak jsem spíš koupil za stovku časopis, který byl tematicky zaměřený na tu elektronickou scénu, a z toho jsem měl třeba 4, 5 článků do toho našeho fanzinu, poté co se to přeložilo.*“⁵⁹ Zároveň připouští, že při sestavování získaných informací pro fanzin Zpravodaj fungovala autocenzura a že vždy měli na mysli to, aby informace nakonec uvedené ve fanzinu byly apolitické, aby neprovokovaly a nebyl tak zavdán důvod k zákazu.

V podobném duchu se vyjadřoval ve svém dopise karlovarským depešákům vedoucí jedné ze třech českých původních poboček tohoto prvního fanklubu Stefan Seregelyes. Ten informoval o chystaném fanzinu karlovarské pobočky. Podle jeho dopisu měl být zaměřen jen a pouze na hudbu DM.⁶⁰ Po prostudování tehdejších fanzinů nazývaných Zpravodaj, které vydávalo Centrum FKDM ČSSR je zřejmé, že organizátoři a vedení se nechtěli dostat do rozporu se státní mocí. Jakákoliv akce konaná pod hlavičkou fanklubu musela být ohlášena úřadům tři týdny dopředu. Je evidentní, že svůj status fanklub založil na oficiálním schválení úřady, a tím jako by zmizela původní spontánnost.

Závěr

Depešáci se jako subkultura objevili v někdejší Československé socialistické republice v období, kdy zde měla probíhat politická i společenská přestavba a uvolnění cenzury. Skutečnost byla ovšem odlišná. Ani v oblasti kultury nic neznačovalo, že by docházelo ke zmírnění cenzury či akceptování alternativních hudebních či jiných uměleckých směrů. Západní zahraniční hudba byla i ve své popové či pop-rockové formě v Československu oficiálně vnímána jako škodlivá západní produkce. Hudba Depeche Mode do tehdejší ČSSR začala pronikat během let 1984 až 1985, kdy televizní a rádiové stanice v Západním Německu a v Rakousku často vysílaly oblíbený singl *People Are People* a v některých pohraničních oblastech ČSSR byl signál z těchto západních zemí dostupný.

V roce 1985 vystoupili Depeche Mode ve Varšavě a v Budapešti. O rok poz-

⁵⁸ Rozhovor Josefa Kubíka s Dagmar Buriánovou Jansovou v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH USD AV Praha.

⁵⁹ Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátílem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH USD AV Praha.

⁶⁰ Fotokopie dopisu vedoucího karlovarské pobočky DMFK členům fanklubu v roce 1988 uložen v archivu autora.

ději byly v v Polském kulturním centru v Praze dostupné vinylové desky Singles 81-85 a Black Celebration, které Depeche Mode vydali v letech 1985 a 1986. Těchto desek bylo ale omezené množství. Oficiálně v ČSSR žádné nahrávky Depeche Mode nevycházely. Postupně se v ČSSR začaly vytvářet skupinky fanoušků Depeche Mode, které přebíraly vzhled členů skupiny – černé oblečení, vystříhané vlasy, řetězy a mnoho dalších postpunkových prvků. Z těchto lokálních skupinek se formovala postupně subkultura. V rámci této subkultury se sdružovali lidé, kteří měli společný zájem ve svých aktivitách, v módním stylu, ale i životních hodnotách a filozofii, kterou Depeche Mode v jejich očích představovali. Vytvořili si vlastní symboly a zároveň přebírali to, čím je Depeche Mode zaujali. Značná část členů dokonce odmítala poslouchat jakoukoliv jinou hudbu než od jejich oblíbené kapely, čímž si získali pověst fanatiků.

Tato subkultura měla značný počet členů zvláště po koncertě Depeche Mode v Praze v březnu 1988. Samotný koncert byl dílem náhody, depešáci se ale díky němu v mnoha městech stali jednou z nejvýznamnějších subkultur. Na mnoha místech po celé republice se setkávali a poslouchali svou oblíbenou hudbu. Brzy se dostali do pozornosti státní moci. Depešácký vzhled se výrazně odlišoval od šedé socialistické reality. V tehdejší ČSSR se bezpečnostní orgány snažily znepříjemnit život každému, kdo se diferencoval vzhledem či svým postojem. Podobně jako pankáče či metalisty, ani depešáky nenechala Veřejná bezpečnost na pokoji a podle vyprávění narátorů jim v mnoha případech znepříjemňovala život. Dokonce i Státní bezpečnost se snažila pomocí preventivně rozkladných opatření narušovat srazy depešáků i další jejich činnost. Určitá změna nastala po vystoupení Depeche Mode ve Sportovní hale v Praze v březnu 1988.

Někteří ze členů depešácké subkultury se pokoušeli organizovat a vytvářet vlastní fankluby. Tím, že v Praze, na povoleném koncertě, vystupovala jejich oblíbená skupina, mohli argumentovat, že nic nebrání v založení fanklubu. Což ale zároveň vytvářelo určité pnutí uvnitř samotné komunity. Ne všichni totiž viděli jako rozumné nechat se svázat pod křídla SSM a v podstatě si tak zadat s komunistickou mocí. V Přerově byl ale přesto založen fanklub nazvaný Centrum DMFK, který se pokoušel dostat určité aktivity subkultury na oficiální úroveň. Ve skutečnosti se ale činnost omezovala na vydávání fanzinu.

Krátce před Sametovou revolucí byla snaha ustanovit fanklub i v Praze, z kterého po Sametové revoluci vzniklo volné sdružení Depeche Mode Friends. Toto sdružení se velmi rychle stalo mohutnou organizací s buňkami po celé republice, organizovalo srazy, na kterých se setkávaly stovky a tisíce depešáků z celé republiky. Mnoho z buněk sdružení vydávalo vlastní fanziny a organizovaly své vlastní srazy. Zároveň pokračovala existence depešáků jako subkultury. Každodenní setkávání v malých skupinkách a okázalé pochody v oblečení v depešáckém stylu.

Ve studii se mi podařilo dokázat základní tezi, a to, že fanoušci britské hudební skupiny Depeche Mode působili ve zkoumaném období v českých zemích jako subkultura. Důkaz spatřuji především v tom, že tato komunita působila ve skupinách, snažila se odlišit od mainstreamu, měla své jasné rozpoznávací unikované znaky, a používala své symboly. Tato subkultura se vyvíjela od svěbytného uzavřeného neorganizovaného systému, až po vznik oficiálních fanklubů a sdružení. Podle mého zjištění byl i v době největšího rozkvětu, pouze zlomek členů subkultury depešáků organizován. A to platí jak v období perestrojky, tak transformace. V roce 1990 měla organizace Depeche Mode Friends přes pět tisíc členů, ale podle mediálních odhadů z té doby, bylo na našem území až 250 tisíc lidí, kteří se považovali za členy této subkultury.

Rovněž jsem ve studii zodpověděl otázku, zda státní moc zasahovala do existence této subkultury. A to jak poznatky získanými z archivů, tak ve výpovědích narátorů. Zde získané výsledky mohly vyznít trochu rozporuplně. V některých regionech tehdejší ČSSR mohli depešáci již v období socialismu působit na oficiální bázi, ale v jiných byli perzekuováni.

Použité zdroje

Publikace a literatura

HEŘMANSKÝ, Martin, NOVOTNÁ, Hedvika. Hudební subkultury, in: JANEČEK, Petr. Folklor atomového věku: Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti. Praha: Národní muzeum, FHS UK Praha, 2001. ISBN 9788070363157.

LANGE, Sascha; BURMEISTER, Dennis. *Behind the Wall: DEPECHE MODE - Fankultur in der DDR*, Mohuč: Ventil Verlag, 2018.

VANĚK, Miroslav, Byl to jenom Rock 'n' roll?: Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956 – 1989. Praha: Academia, 2010.

VLADIMÍR 518. *Nová černá romantika. In: Kmeny 0*, Praha: Bigg Boss a Yinachi, 2013.

Archiv

Archiv bezpečnostních složek (ABS), záznam ve fondu MV ČSR v tzv. svodkách dozorcího útvaru HS-VB Praha, v situační zprávě č. 42 za operační den 12. 3. 1988 (přír. 2632-2653/95, bal. 43)

Archiv bezpečnostních složek (ABS), A 36 inv.j. 433 („Vyhodnocení plánu práce II. odb. S - StB Praha, Č. Budějovice, Plzeň. Ústí nad Labem, Hr. Králové, Brno, Ostrava (pro rok 1988)“.

Archiv bezpečnostních složek (ABS), A 36 inv.j. 433 („Vyhodnocení plánu práce II. odb. S - StB Praha, Č. Budějovice, Plzeň. Ústí nad Labem, Hr. Králové, Brno, Ostrava (pro rok 1988)“).

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Protokol událostí MO-VB Letná (přír.3242-3251/99, bal. 201) z 11. 3. 1988

Archiv bezpečnostních složek (ABS), záznam ve fondu MV ČSR v tzv. svodkách dozorčího útvaru HS-VB Praha, v situační zprávě č. 42 za operační den 12. 3. 1988 (přír. 2632-2653/95, bal. 43)

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa): A 36 inv.j. 332 („Plán činnosti X. S. SNB na rok 1988“).

Články, noviny a časopisy

BLM, P. *Něco mezi černou mší a divokou jízdou na lochnesce*, Voknoviny, č. 6. 1988.

Depeche Mode. Generace, č. 28, 2. ročník, 26. 3. 1991.

HORÁČEK, Michal. *Na Depeche Mode*, Mladý svět 30, 1988, č. 15.

KOSATÍK, Pavel. *Normální koncert*, Kmen, 1, 1988, č. 14.

Filmy a televizní dokumentární pořady

Mládež s otazníkem. In: *Sondy*, ČST 1988, 10. 11. 1988. Dostupné Česká televize [online] <http://www.ceskatelevize.cz/porady/896767-sondy/28843051591-mladez-s-otaznikem>. Dostupné 1. 6. 2018.

Internetové zdroje

Depeche Mode Live in Prague 11. 3. 1988 Pimpf (Intro) & Behind the Wheel, YouTube [online], <https://www.youtube.com/watch?v=aXNeisJcWTQ>. Staženo 20. 3. 2018.

Depeche Mode†- Speak & Spell. Discogs site [online], <https://www.discogs.com/Depeche-Mode-Speak-Spell/release/6982157>. Staženo 10. 2. 2018.

Rozhovor Radiožurnálu Českého rozhlasu s Janem Vozárym. Český rozhlas [online], <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zaznamy/#!/2018-03-09/12>. Staženo 20. 3. 2018.

Citované a parafrázované orálněhistorické rozhovory

Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 4. 11. 2017. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka s Petrem Švihovcem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka se Zdeňkem Vymlátilem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 20. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka s Michaelou Olexovou v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 6. 1. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka s Rosanou de Montfort v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 15. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka s Filipem Macháčkem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka s Dagmar Buriánovou Jansovou v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 5. 3. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

Rozhovor Josefa Kubíka s Alešem Nechvátalem v rámci projektu Subkultura depešáků před Sametovou revolucí v českých zemích, 17. 2. 2018. Přepis uložen v archivu COH ÚSD AV Praha.

O autorovi

Mgr. Josef Kubík studium: Soudobé dějiny Institut mezinárodních studií fakulty sociálních věd UK, Soudobé dějiny – Orální historie Fakulta humanitních studií UK. V současné době připravuje publikaci o této subkultuře.

E-mail: kubik.josef@seznam.cz